

Krejčí, Pavel

Vlastní jména (onyma, propria)

In: Krejčí, Pavel. *Toponyma v české, chorvatské a bulharské frazeologii*. Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2022, pp. 80-102

ISBN 978-80-280-0133-9; ISBN 978-80-280-0134-6 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.77589>

Access Date: 08. 12. 2024

Version: 20230210

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

3 VLASTNÍ JMÉNA (ONYMA, PROPRIA)

3.1 Vlastní jméno – charakteristika, definice, klasifikace, problematika

V naší práci se věnujeme konkrétnímu typu komponentů frazémů, a to takovým, jež mají toponymický charakter. Toponyma tvoří jednu ze dvou až tří základních abionymických tříd (spolu s kosmonymy a chrématonymy – viz např. ESČ 2002: 204, Čechová a kol. 2011: 69–70 nebo Pleskalová 2017a, resp. pouze s chrématonymy – viz např. Čermák 2010: 277). Obvykle bývají jedno- nebo vícedenotátová. Někdy se zjednodušeně uvádějí jako jedna ze tří hlavních onymických tříd (vedle antroponym a chrématonym – takto např. Filipec – Čermák 1985: 93–94 nebo Čechová a kol. 2011: 68–69). Jsou předmětem zájmu lingvistické disciplíny onomastiky, přesněji její poddisciplíny toponomastiky. Propria signalizují „jedinečnost označované skutečnosti“ (MČ2 1986: 47), netvoří třídu předmětů, jak to činí apelativa, ale jsou to „individuální názvy referenčně spjaté jen s jedním objektem“ (tamtéž). Představují „слово, словосочетание или предложение, которое служит для выделения именуемого им объекта из ряда подобных, индивидуализируя и идентифицируя данный объект“ (Superanskaja 1973: 366). Na rozdíl od obecných jmen (apelativ) nemají lexikální význam, nejsou souhrnem určitých sémů, jejichž soubor by vytvářel nějaký konkrétní pojem. Naopak vykazují specifický propriální význam, „který se od apelativ odlišuje především nepřítomností významu věcněpojmového a vazbou na jednotlivinu“ (Šrámek 2017, srov. i Murjasov 2013: 753). Proprialita jako základní kategorie proprií se manifestuje specifickým typem funkčnosti, jež se odlišuje od funkce apelativ (tamtéž). Na rozdíl od funkce apelativ, kterou je pojmenování (nominalizace) určitého druhu na základě vykazování jistých společných vlastností (z popisu stejných jednotlivin se dochází ke zobecnění),

funkce proprií (onymická funkce) je 1) nominalizační, identifikační a individualizační a 2) rozlišovací neboli diferenciační, obojí v rámci jednoho druhu (z celku vykazujícího stejné obecné znaky se vyčleňuje jednotlivina) (Knappová 2017a, srov. též Vátov 1998: 240–241). R. Šrámek (2003: 63) zmiňuje ještě funkci 3) včleňovací (lokalizující). Podle charakteru onymické funkce a specifikujícího onymického příznaku lze vytvářet různé soubory onymických objektů, jež jsou základem pro třídění proprií (Šrámek 2017): onyma používaná pro individualizaci osob (antroponyma), podobně onyma používaná pro zvířata (zoonyma), rostliny (fytonyma), lidské výtvořiny (chrématonyma), ale třeba i kosmická tělesa (kosmonyma), větry (ventonyma, anemonyma)⁶⁸ apod. V. Vátov rozlišuje – kromě výše uvedených šesti tříd a přirozeně sedmé, toponymické – ještě třídy chrononym (názvy historických epoch), navionym (pojmenování plavidel) a ergonym (pojmenování institucí, organizací apod.)⁶⁹ (Vátov 1998: 244n.). N. Kovačev za hlavní třídy onomastiky považuje toponyma, antroponyma, teonyma (jména mytologických bytostí), zoonyma, kosmonyma, ventonyma, navionyma, chrématonyma a chrononyma (v tomto pořadí) – překvapivě tedy chybí sféra fytonym (Kovačev 1987: 18).

3.1.1 Onyma z pohledu translatického

Specifičnost onym se rovněž projevuje při překládání – běžný přístup, kdy výraz jednoho jazyka (jazyka originálu) překládáme výrazem jiného jazyka (jazyka překladu), přičemž kritériem pro hledání patřičného ekvivalentu je především sémantická ekvivalence a stylistická funkčnost (a mnohdy máme na výběr z více výrazů díky synonymii), se u „překladu“ onym uplatnit většinou nedá. Typické je to například u osobních jmen, kdy oproti starším dobám je dnes obvyklé jméno ani příjmení nějaké osoby nepřekládat, ale převzít v originální podobě.⁷⁰ Jisté při způsobení se pak děje (zůstaneme-li u jazyků této práce):

- a) v plánu morfologickém (připojení domácích pádových koncovek; příjmení u žen se nepřechyluje ani neskloňuje) – tak je tomu v slovinštině a chorvatštině

Příklad – George Walker Bush, Barbara Bush:

→ slovin.: N *George Walker Bush*, G *Georga Walkerja Busha*

→ chorv.: N *George Walker Bush*, G *Georgea Walkera Busha*

→ slovin./chorv.: N *Barbara Bush*, G *Barbare Bush*

68 První termín je u V. Vátova (1998), druhý u M. Šćepanoviće (1997).

69 U Čechové a kol. (2011: 70) jsou ergonyma součástí chrématonym.

70 Srov. např. ve starších českých textech podobu *Černý Jiří* ← *Kapaňopje* (přezdívka vůdce prvního srbského protiosmanského povstání 1804–1813 a zakladatele srbské knížecí a později královské dynastie Karadorđevićů Đorđeho Petroviće [1768–1817]).

3 Vlastní jména (onyma, propria)

- b) v plánu slovotvorném (domácí přechylovací přípona u příjmení v případě, že je jeho nositelem žena) a morfologickém (připojení domácích pádových koncovek) – tak je tomu v češtině a slovenštině

Příklad – George Walker Bush, Barbara Bush:

→ čes.: N *George Walker Bush*, G *George Walkera Bushe*

→ slov.: N *George Walker Bush*, G *Georga Walkera Busha*

→ čes.: N *Barbara Bushová*, G *Barbary Bushové*

→ slov.: N *Barbara Bushová*, G *Barbary Bushovej*

- c) v plánu ortografickém (pravopisné přizpůsobení jmen dle jejich výslovnosti) a morfologickém (připojení domácích pádových koncovek; příjmení u žen se nepřechyluje ani neskloňuje) – tak je tomu v bosensštině, srbštině psané latinkou a černohorštině psané latinkou

Příklad – George Walker Bush, Barbara Bush:

→ bos./srb./čh.: N *Džordž Voker Buš*, G *Džordža Vokera Buša*

→ bos./srb./čh.: N *Barbara Buš*, G *Barbare Buš*

- d) v plánu graficko-ortografickém (transkripce do příslušné národní cyrilice za souběžného pravopisného přizpůsobení jmen dle jejich výslovnosti) a morfologickém (připojení domácích pádových koncovek; příjmení u žen se nepřechyluje ani neskloňuje) – tak je tomu v srbštině psané cyrilicí a černohorštině psané cyrilicí

Příklad – George Walker Bush, Barbara Bush:

→ srb./čh.: N *Џорџ Вокер Буш*, G *Џорџа Вокера Буша*

→ srb./čh.: N *Барбара Буш*, G *Барбаре Буш*

- e) v plánu graficko-ortografickém (transkripce do příslušné národní cyrilice za souběžného pravopisného přizpůsobení jmen dle jejich výslovnosti) – tak je tomu v makedonštině a bulharštině

Příklad – George Walker Bush, Barbara Bush:

→ mak.: N *Џорџ Вокер Буш*, G *Џорџа Вокера Буша*

→ bulh.: N *Джорџис Уокџр Буш*, G *Джорџис Уокџр Буш*

→ mak./bulh.: N *Барбара Буш*, G *Барбара Буш*

Překládání toponym, nebo možná přesněji substitute originálního toponyma existujícím domácím ekvivalentem (exonymem) probíhá častěji jen u některých jejich typů. Na tomto místě se zmíníme o dvou – choronymech a oikonymech. Zejména u pojmenování státních útvarů, popř. i nižších územně-správních jednotek, historických zemí a etnografických regionů především v Evropě, se běžně uplatňují existující exonyma, jejichž podobu v rámci určitého státu a jazyka upravují v prvé řadě příslušné jazykové a geografické normativní příručky.⁷¹ Na mezinárodní úrovni

71 Pro česká exonyma (a obecně geografická jména) je to např. normativní brožura *Názvoslovné komise při Českém úřadu zeměměřickém a katastrálním Geografické názvoslovné seznamy OSN – ČR: Jména států a jejich územních částí* nebo seznam zeměpisných jmen *Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost*.

jsou pak závazné databáze OSN *UNGEGN World Geographical Names (Multilingual, multisciplinary dataset of names of countries, capitals and major cities)* a *UNTERM (the United Nations Terminology Database)* nebo norma *ISO-3166 – Codes for the representation of names of countries and their subdivisions*. Nové geografické názvy nebo pojmenování méně významných, vzdálených či exotických geografických jednotek, jejichž frekvence užívání v cizích jazycích je výrazně nižší, zpravidla své exonymické protějšky nemívají, tj. i v cizích jazycích se používají originální podoby – mnohdy jen s nejnужnější foneticko-grafickou adaptací.

Tabulka 3: Příklady typických exonym – choronyma

↓orig. název↓	čeština	slovenština	chorvatština	srbština	bulharština
Deutschland	Německo	Nemecko	Njemačka	Немачка	Германия
Steiermark	Štýrsko	Štajersko	Štajerska	Штајерска	Щирия
England	Anglie	Anglicko	Engleska	Енглеска	Англия
Magyarország	Maďarsko	Maďarsko	Maďarska	Мађарска	Унгария
España	Španělsko	Španielsko	Španjolska	Шпанија	Испания
Ελλάδα	Řecko	Grécko	Grčka	Грчка	Гърция

Tabulka 4: Příklady na absenci exonym – choronyma

↓orig. název↓	čeština	slovenština	chorvatština	srbština	bulharština
Niger	Niger	Niger	Niger	Нигер	Нигер
Botswana	Botswana	Botswana	Ботсвана	Боцвана	Ботсвана
Honduras	Honduras	Honduras	Honduras	Хондурас	Хондурас
Canada	Kanada	Kanada	Kanada	Канада	Канада
Viet Nam	Vietnam	Vietnam	Vijetnam	Вијетнам	Вьетнам
Bangladesh	Bangladéš	Bangladéš	Bangladeš	Бангладеш	Бангладеш

Snaha o překládání oikonym (nebo opět řekněme spíše hledání domácího výrazu) se neprojevuje tak naléhavě jako v případě choronym. Specifická je především tím, že mj. i vzhledem k vysokému množství oikonymických jednotek je podíl těch, které mají v cizích jazycích svá exonyma, poměrně nízký. Obecně je tendence taková, že exonymické podoby se nadále užívají u oikonym označujících vysoce frekventovaná a významná sídla (typicky: hlavní města nebo některá velká města v nejbližším geografickém okolí), u názvů méně významných sídel dochází u mluvčích k rozkolísání až ztrátě povědomí o existenci exonyma a k přejímání originálního, tj. endonymického tvaru.⁷² U názvů některých sídel může docházet

⁷² O této problematice viz např. Borkovcová (2007) nebo Papcunová (2015).

3 Vlastní jména (onyma, propria)

ke kolísání – užívá se současně jak exonymum, tak i originální endonymum (v češtině typicky Štýrský Hradec vs. Graz, Segedín vs. Szeged, Lublaň vs. Ljubljana, Záhřeb vs. Zagreb nebo Vratislav vs. Wrocław).

Tabulka 5: Příklady typických exonym – oikonyma

↓orig. název↓	čeština	slovenština	chorvatština	srbština	bulharština
Paris	Paříž	Paríž	Pariz	Париж	Париж
Roma	Řím	Rím	Rim	Рим	Рим
Lisboa	Lisabon	Lisabon	Lisabon	Лисабон	Лисабон
Wien	Vídeň	Viedeň	Beč	Беч	Виена
København	Kodaň	Kodaň	Kopenhagen	Копенхаген	Копенхаген

Tabulka 6: Příklady na absenci exonym – oikonyma

↓orig. název↓	čeština	slovenština	chorvatština	srbština	bulharština
Минск	Minsk	Minsk	Minsk	Минск	Минск
Madrid	Madrid	Madrid	Madrid	Мадрид	Мадрид
Malmö	Malmö	Malmö	Malmö	Малме	Малмьо
Dublin	Dublin	Dublin	Dublin	Даблин	Дъблин
Washington	Washington	Washington	Washington	Вашингтон	Вашингтон

3.1.2 Slovnědruhá charakteristika onym

Ze své podstaty jsou onyma substantiva (bez ohledu na to, že svou formou můžou ukazovat na jiný slovnědruhový původ – srov. Šrámek 1999: 12) a jejich úlohou je pojmenovávat. Propria můžou být jednoslovná (*Česko, Londýn, Klínovec*), nebo víceslovná (*Saúdská Arábie, Nižnij Novgorod, Lysá hora, Magistrát města Brna*), přičemž ve struktuře těch víceslovných se můžou vyskytovat i apelativa a některá jsou tvořena výhradně apelativními komponenty (*Nová země, mys Dobré naděje* apod. – srov. Čermák 2010: 131).

3.1.3 Moderní odborná vs. tradiční domácí terminologie

Pro označování proprií výrazy domácího původu se v češtině používají termíny *vlastní jméno* a *vlastní název*, přičemž atribut *vlastní* je obligatorní, neboť samotné *jméno* (ale ani *název*) nemá dostatečnou výpovědní hodnotu a rozdíl mezi proprií a apelativy je

určen právě atributem: *vlastní vs. obecné jméno*. Podobně se v chorvatštině používala označení *ime* a *naziv*, přičemž prvním výrazem se označovala vlastní jména živých bytostí a druhým abionyma; termínem zahrnujícím obsah obou bylo „*vlastito ime* (*onim*, tj. riječ koja se piše velikim početnim slovom)“ (Šimunović 2009: 74). Úkol vytvořit moderní slovanskou onomastickou terminologii byl stanoven na slavistickém kongresu v Sofii (1962). Závaznými publikacemi obsahujícími toto pojmosloví jsou *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky* (1973) a sborník *Основен систем и терминологија на словенска ономастика* (1983). Díky nim došlo k postupnému upřesňování onomastické terminologie, což mj. znamenalo, že srbochorvatský výraz *naziv* se v zásadě posunul do sféry jmen obecných (apelativ), kdežto výraz *ime* se začal používat výhradně pro sféru jmen vlastních (proprií) (viz tamtéž, srov. též Pleskalová 2014: 11–12). Šimunović ovšem zdůrazňuje, že v onomastickém diskurzu se používají především novější a přesnější termíny s komponentem *-onim*, kdežto tradiční termíny (*vlastito ime*, *prezime*, *mjesno ime* apod.) se používají spíše – byť ne výhradně – mimo odborný diskurz (Šimunović 2009: tamtéž).

3.1.4 Několik poznámek ke třem typům bionym a jejich pojetí

Než se budeme podrobněji zabývat toponymy, rádi bychom ještě několik slov věnovali zoonymům, fytonymům a etnonymům – prvním dvěma z důvodů jistě terminologické rozkolísanosti, třetím kvůli obsahu. Naše práce sice není primárně onomastická, ale všechny tři jmenované typy onym bývají velice často předmětem analýz v řadě frazeologických studií.

3.1.4.1 Zoonyma a fytonyma, tj. vlastní jména zvířat a rostlin

Vlastní jména, která dáváme zvířatům, se nazývají zoonyma, vlastní jména, která dáváme rostlinám, se nazývají fytonyma. Je přirozené, že mnohem častěji pojmenováváme – a tím zároveň individualizujeme – zvířectvo (domestikované), zatímco rostlinám dáváme individualizující jména jen zřídka.⁷³ Někteří badatelé ovšem jako zoonyma, resp. fytonyma označují apelativa, jež pojmenovávají zvířata nebo rostliny ve smyslu rodovém (např. čes./chorv./bulh.: *pes* – *pas* – *куче*, *kůň* – *коњ* – *кон*; *lípa* – *lipa* – *луна*; *ruže* – *ruža* – *роза* apod.). Tento přístup podporují mj. autorky trojdílné Bulharské lexikologie a frazeologie, podle kterých *имена на животни* jsou *зооними* a *имена на растения* zase *фитоними* (Krumova-Cvetkova – Perniška

⁷³ Proto i české příručky jsou poměrně skoupé na příklady – uvádí se *Semtinská lípa* (asi 300 let rosla na jinak nezalesněném místě v Českém ráji, v roce 2000 zničena při silné bouři), z bulharského prostředí můžeme uvést borovici *Байкушева мура* – nejstarší zjištěný strom v pohoří Pirin (její stáří se odhaduje na 1300 let).

3 Vlastní jména (onyma, propria)

et al. 2013: 440, 443). Z kontextu je přitom zřejmé, že mají na mysli lexikální bohatství bulharštiny spojené s flórou a faunou, tedy sféru apelativ (tamtéž: 440). Dále například bulharská frazeoložka Rajna Cholandiová vydala monografii pod názvem *Зоонимната фразеология в английския и българския език* (2010). Zabývá se v ní názvy zvířat, nikoliv však jejich vlastními jmény. Definici termínu *зооним* nikde neuvádí. V seznamu literatury narazíme na dvě studie, jež tento termín nesou ve svém názvu,⁷⁴ přičemž s vysokou pravděpodobností hraničící s jistotou lze tvrdit, že i tyto studie se zabývají obecnými pojmenováními živočichů, nikoliv skutečnými zoonymy.

Tematicky podobně zaměřená je monografie Chorvatky Ivany Vidović Boltové *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I.* (2011). Na rozdíl od její bulharské kolegyně se již Vidović Boltová termínem *зооним*, který ve své práci pro apelativní pojmenování živočichů používá, ve stručnosti zabývá – říká o něm: „Odabran je termin *зооним* zbog šire prihvaćenosti i učestalosti ne samo u hrvatskom, nego i u drugim jezicima“ (Vidović Bolt 2011: 11). V poznámce pod čarou pak na podporu svého tvrzení cituje dvě polské autorky, avšak dle našeho názoru nepřiliš přesvědčivě.⁷⁵ Jiná monografie z Chorvatska, která nese termín *зооним* přímo ve svém názvu, je *Lingvokulturologija i зоонимска фразеологија* (2017), jejíž autorkou je Branka Barčotová. Svou terminologickou volbu autorka obhájuje obdobně.⁷⁶ Další chorvatská frazeoložka, která uplatňuje takový přístup, je Ana Vasungová – v úvodu své studie píše: „Tema ovog rada su frazemi sa sastavnicama *pas* i *mačka* u hrvatskom i bugarskom jeziku. Frazemi sa зоонимском sastavnicom su uz somatizme najveća skupina u frazeološkom fondu“ (Vasung 2009: 1). Že jsou pojmenování *pas* a *mačka* zoonyma, považuje autorka za terminologický fakt, u něhož není třeba se nijak po-

74 Sovětské autorky R. Gazizovová a N. Dmitrijevová – *Вторичная номинация лица путем метафоризации зоонима (на материале русского и болгарского языков)* (Gazizova – Dmitrijeva 1985: 27–35) a Bulharka E. Nedkovová – *Експресивно назоваване на човешки качества посредством фразеологизми с компоненти зооними в българския език* (Nedkova 2006: 328–336).

75 Uvádí výrok A. Spagińské-Prusakové (2005: 174), že „*зооним* predstavlja naziv za predstavnika svake vrste“, a dále dle J. Szerszunowiczové (2011: 14) pokračuje výčtem nejrůznějších termínů, které se v polské, ale i anglosaské nebo italské literatuře užívají pro pojmenování živočichů; v jednom případě je to i termín *фразеологија зоонимска* (viz Vidović Bolt 2011: 11). Velmi volně vykládání onomastických termínů, které je pro řadu frazeoložek z jihoslovanského prostředí bohužel signifikantní, korunuje Neda Pintarićová výrokem: „[u] alegoremne toponime ubrajaju se nazivi za gradove, rijeke, pokrajine i zemlje te iz njih izvedena imena za stanovnike“ (Pintarić 1997: 165), v němž mezi toponyma řadí i obyvatelská jména, tedy podskupinu antroponym (sic!), nebo jinde „[f]razeologizirana uzrečica *noga lička*, a *cipela bečka* (kaz. Marina Trumić) ima etnonim (lički od Lika) i toponim (bečki od Beč) u svojim pridjevnim sastavnicama (...)“ (tamtéž: 172), kde za onyma pokládá adjektiva, navíc motivující výraz prvního (Lika) je přirozeně rovněž toponymum (přesněji choronymum), stejně jako oikonymum Beč (čes. Vídeň).

76 Sice souhlasí s onomastickou definicí termínu *зооним*, avšak svou volbu obhájuje tím, že se jedná o chorvatskou frazeologickou tradici vzniklou podle ruského vzoru. Jako alternativy pro označování animálního komponentu ještě nabízí termíny *animalizam* nebo do určité míry i *зоосем* (Barčot 2017: 69).

zastavovat.⁷⁷ Za samozřejmost považují terminologické označování názvů živočichů jako zoonyma i Dubravka Sesarová a Martina Grčevićová, zabývající se ve své společné studii částmi zvířecího těla jako komponenty frazémů: „Riječ je, naravno, o somatizmu koji pripada životinjskom (animalnom) svijetu i pojavljuje se u zoonimnoj frazeologiji“ (Sesar – Grčević 2014: 2), a rovněž slovinská frazeoložka Erika Kržišniková ve studii o slovinských přirovnáních s animalistickým komponentem (Kržišnik 2014). Termín *zoonymický komponent* použila v názvu své studie Slovenka Ema Krošlákova (1997), třebaže v samotném textu se již tomuto označení vyhýbá a používá opisného „zvierací komponent“.

Ne zcela jednoznačně se k této otázce vyjadřuje i srbská lexikoložka Rajna Dragičevićová – ve své Lexikologii srbského jazyka uvádí: „Ономастика проучава имена људи (антропоними), називе биљака (фитоними), називе животиња (зооними), називе местâ (топоними) (...)“ (Dragičević 2007: 23). Vše nasvědčuje tomu, že pojmy *име* „jméno“ a *назив* „název“ tu užívá jako synonyma (podle Šimunoviće [2009: 74] by termín *назив* měl být v souladu s tradičními zvyklostmi použit pouze pro toponyma – viz výše). O něco dále o autorce jedné monografie píše: „Она је упоређивала тзв. „ониме“ (хидрониме, фитониме, зоониме итд.) који су настали од синонимних придева, као што су: *туст, мастан, дебео, зуст*“ (tamtéž: 23–24). Na základě toho bychom mohli usuzovat, že zoonyma a fytonyma chápe Dragičevićová jednoznačně jako vlastní jména. Její odkaz na publikaci D. Šimunoviće *Ботанички речник имена биљака* (1959) (tamtéž) v souvislosti se zpracováním srbské „fytonymie“ však svědčí o tom, že i tato srbská lingvistka chápe přinejmenším termín *фитоним* širěji, tj. i pro označení apelativních pojmenování rostlinných druhů. Překvapivě neúplnou, strohou a nepřiliš jasnou definicí má ve svém Encyklopedickém slovníku lingvistických termínů Chorvat Rikard Simeon – u hesla *fitonim* je pouze lapidární definice „ime biljke“ (Simeon 1969: 343), heslo *zoonim* Simeon vůbec neuvádí. Není ovšem jasné, zda slovo *име* „jméno“ tu Simeon chápe jako obecné, nebo vlastní (viz též výše Šimunović 2009: 74). Podobně nejasný je též přístup Jakova Ignatoviće, jenž ve své klasifikaci onym v definicích používá slovní spojení *собственныи имена* (tak např. fytonyma jsou „собственныи имена растений“ – Ignatović 2012: 2), avšak zoonyma definuje jen jako „имена и клички животињих“ (tamtéž). V bulharské lingvistice konstatují dvojí sféru užívání termínu *зооним* Kovačev (1982) nebo Canka Konstantinová (1996) (Šćepanović 2002: 324).⁷⁸

77 Explicitně její postoj podporuje jedna citovaná studie M. Ljubičićové *O hrvatskim zoonimima: konotativno značenje i frazeologija* (Ljubičić 1994: 245–252).

78 Ze Šćepanovićova tvrzení „Ковачев (1982: 207–209) у бугарском језику за термин *зооним* констатује двије сфере његове употребе, као лично име животиње, и друго, као општи назив“ (Šćepanović 2002: 324) ovšem není zcela zřejmé, zda má srbský lingvista na mysli pouze konstatování faktického stavu v bulharském jazyce, nebo odborný souhlas s touto dvojakostí. S ohledem na postoje

3 Vlastní jména (onyma, propria)

Obširnější obhajobu tohoto přístupu přináší Slobodan Novokmet, jenž v jedné své studii věnuje otázce definice termínu *зоонимит* celou kapitolu nazvanou Термин *зооним* у настави лексикологије и антропоними мотивисани зоонимима. Novokmet se opírá o slovník cizích slov I. Klajna a M. Šipky (2007), kde je termín *зооним* definován jako „именица која означава неку животињу“ a kvalifikátor *лингв.* interpretuje tak, že inkriminovaný termín náleží lingvistickým vědám (Klajn – Šipka 2007: 479, cit. dle Novokmet 2018: 108).⁷⁹ Jako opozitní názor cituje M. Šćepanoviće (1997), který podle jeho tvrzení termín *зоонимит* „смешта у антропономастичке (sic! – pozn. P.K.) категорије“ (Šćepanović 1997: 68, cit. dle Novokmet 2018: tamtéž).⁸⁰ Pokud tedy o zoonymu hovoříme v rámci onomastické kategorie, pak tento termín označuje pouze vlastní jména dávaná zvířatům, ale podle Novokmeta „све чешће се употребљава и као назив животињске врсте или појединачног представника врсте (нпр. *пас, мачка, коњ, лав* и сл.). Заправо, име припада онимском лексичком нивоу, а назив апелативним (заједничким) именицама, тј. нивоу опште лексике“ (Novokmet 2018: 109). Obhajobu tohoto přístupu uzavírá autor tvrzením (v širší poznámce pod čarou), že není neobvyklé, když se v srbské lingvistice určitý termín používá dvojznačně (tamtéž).

Proti tomuto volnějšímú pojetí stojí např. definice Živka Bojadžieva: „3. Със собствените имена на животни (домашни, циркови; герои на приказки, на белетристични произведения) се занимава зоонимията, например *Шафо, Вихџр, Баба Меца, Белчо, Сивушка, Белият зџб*. 4. Фитонимия. Фитонимите са имена на уникални растителни представители, напр. *Байкушевата мура* (в Пирин), *Стария бряст, Вазовия дџб*“ (Bojadžiev 2007: 106). Stanjo Georgiev v hesle Onomastika pro Encyklopedii současné bulharštiny uvádí několik poddisciplín, mezi nimi i „зоонимия – за собствени имена на животни“ (Georgiev 2000: 281).

---

v novém vydání své monografie se spíše domníváme, že se u Kovačeva jednalo o první možnost, neboť v novém vydání termín chápe jen jako vlastní jméno zvířete (Kovačev 1987: 184).

79 Ve vydání z r. 2010 je definice stejná (Klajn – Šipka 2010: 488), kvůli ucelené představě ještě uvádíme definice termínů „*зоонимия* – лингв. скуп назива за животиње у неком језику или дијалекту“ (tamtéž), „*фитоним* – име, назив биљке; *фитонимия* – наука о именима биљака“ (tamtéž: 1340). Náhled do českých, resp. bulharských slovníků cizích slov přinesl následující výsledek: Akademický slovník cizích slov definuje *фитонимит* jako „vlastní jméno rostliny“ (ASCS 2001: 252) a *зоонимит* analogicky jako „vlastní jméno zvířete“ (tamtéž: 823); Klimešův Slovník cizích slov heslo *зоонимит* neobsahuje, *фитонимит* definuje jako „vlastní jméno rostliny“ s příkladem Semtinské lípy (Klimeš 1994: 211). Bulharský slovník cizích slov hesla *зооним*, *зоонимия* ani *фитоним* neobsahuje, termín *фитонимия* pak vysvětluje jako „1. Дял от езикознанието, който се занимава с наименованията на растенията. 2. Съвкупност от имената на растенията“ (Milev – Nikolov – Vratkov 2000: 803). Na rozdíl od českých slovníků tohoto typu tak tento bulharský slovník nabízí pouze pojetí apelativně lexikologické a podobně jako citovaný slovník srbský nepochopitelně opomíjí onomastický (tedy primární) význam definovaného termínu, pokud tedy na opozici lexikologický vs. onomastický v této věci přistoupíme.

80 Tento Novokmetův citát je ale nepřesný, Šćepanović nic takového netvrdí, zoonyma řadí mezi tzv. atoponomastické kategorie (atoponomastičke категорије – viz Šćepanović 1997: 67–68), což je Šćepanovićův neologický termín – do této kategorie navrhuje zahrnout subkategorie teonym, kosmonym, bionym neantropomického charakteru a chrématonym (viz tamtéž: 68).

Podobně Vārban Vātov definuje zoonyma jako „собствени имена на домашни животни (Дорчо, Белчо, Гривчо, Мурджо, Кафаман и т.н.) – изучават се от дела зоонимия“ (Vātov 1998: 244) a v zásadě stejně je definuje i Lilija Manolovová ve svém slovníku lingvistických termínů (Manolova 1999: 69). Tento přístup podtrhuje Nikolaj Kovačev, autor Bulharské onomastiky, podle něhož „зоонимията събира и всестранно проучва собствените имена на домашните животни в личните и обществените стопанства – зоонимите“ (Kovačev 1987: 184, viz i tamtéž: 18) a v tomto duchu se nese celá kapitola Зоонимия – имена на домашни животни (tamtéž: 184–190).⁸¹ Nejinak chápe zoonyma (a taktéž fytonyma) i autor Úvodu do chorvatské onomastiky Petar Šimunović, což je patrné z celé kapitoly Zoonimija (imena životinja, zoonimi) (Šimunović 2009: 323–332) a především z jeho definic těchto termínů, které uvádí ve svém stručném slovníku chorvatské onomastické terminologie: „fitonim = vlastito ime biljke: *Gupčeva lipa, Drvo života, Kaštelanovi jablani*“ (tamtéž: 76); „zoonim = vlastito ime životinje: *Dorat (konj), Bilova (krava), Bimbo (pas)* itd.“ (tamtéž: 79). Novokmetův benevolentní přístup rovněž striktně odmítá srbský onomastik Mihailo Šćerpanović, jenž se kriticky pozastavuje nad tím, že „након безмало двије деценије од појављивања *Основног система и терминологије словенске ономастике* (Видоески *et al.* 1983), радови који су посвећени овој проблематици и даље не познају основну терминолошку дистинкцију зооним – апелатив (номенклатурни назив)“ (Šćerpanović 2002: 322). Borjan Janev ve své srovnávací monografii *Образните сравнения с антропоцентричен характер в българския и английския език* cituje výše uvedenou publikaci R. Cholandiové a ke sledovanému terminologickému problému stroze roznamenává: „използването на термина »зоонимен« обаче не е коректно, тъй като зооними са собствените имена на животните, а не самите названия на животни“ (Janev 2013: 84).

České příručky, do nichž jsme v této věci nahlédli, jsou rovněž zajedno – ať už je to systém propriet u F. Čermáka (jako příklady zoonym uvádí jména *Rek, Sultán [pes], Micka*, příklad fytonyma je *Semtinská lípa* – viz Čermák 2010: 277), zařazení zoonym a fytonym s příklady v rámci klasifikace vlastních jmen u R. Šrámků (1999: 165), příklady „jmen zvířecích“ u M. Čechové a kol. (2011: 69) nebo koneckonců hesla v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny* Zoonymum (M. Knappová), Fytonymum a Vlastní jména – třídění (obě J. Pleskalová). Posledně jmenovaná rovněž své druhé heslo opatřila příhodnou poznámkou: „Termíny *zoonymum, fytonymum* jsou v jazykovědě někdy nepatřičně užívány pro apelativní pojmenování živočicha (*býk*) a rostliny (*lípa*)“ (Pleskalová 2017c, srov. též 2017b). Tuto část bychom mohli uzavřít náhledem do Lotkova *Slovníku lingvistických termínů pro filology*. Autor v něm termín *fytonymum* vysvětluje jednoduše jako „vlastní jméno rostliny“ (Lotko 2000: 40), *zoonymum* sice ve svém slovníku nemá, přináší však heslo *zoapelativum*

81 O fytonymech se ovšem Kovačev ve své publikaci vůbec nezmiňuje.

3 Vlastní jména (onyma, propria)

„podstatné jméno označující zvíře, např. zooapelativa *pes* a *kuň* jsou častým základem českých frazeologismů“ (tamtéž: 127). A právě tento termín (a analogicky fytoapelativum) může i podle našeho soudu vyřešit oprávněnou potřebu jednoduše pojmenovat skupinu apelativ označujících živočichy nebo rostliny.⁸² Používat v tomto smyslu termíny *zoonymum*, resp. *fytonymum* považujeme za nevhodné jednak kvůli nežádoucí víceznačnosti (jeden termín by neměl označovat dva protichůdné jevy v rámci jedné kategorie – bez ohledu na snahy o teoretickou obhajobu tohoto přístupu či rovnou jeho aplikaci u řady lingvistů – viz též stejný argument u Šćepanović 2002: 322), jednak i proto, že pak bychom lexém *člověk/čovjek/човек* mohli bez výčitek označit za antroponymum, lexém *město/grad/град* za oikonymum, lexém *kopec/brdo/хълм* za oronymum apod. Tyto speciální lingvistické (onomastické) termíny by pak de facto ztratily smysl, neboť by došlo k odstranění distinkce apelativum – proprium.

Argumentace zastánců výhradně onomastického chápání posuzovaných termínů se nám jeví jako odborně přesnější, můžeme ji shrnout do apelu „не треба одступати од интернационалне терминологије, већ досљедно задржати ту терминологију: -оним (антроп-, топ-, итд.) за појединачна властита имена, -онимија за скуп тих имена, -ономастика за њихова истраживања“ (Vidoeski et al. 1983: 36, cit. dle Šćepanović 2002: 323). Samotný termín *zoonymum* se navíc poprvé objevil v ruské onomastice⁸³ právě proto, aby jím bylo možno označit vlastní jména především domácích zvířat (Šćepanović 2002: 324). Argumenty zastánců širšího pojetí nebyly uvedeny buď žádné, nebo jsme je vyhodnotili jako nepřesvědčivé (poukazování na tradici nebo na dvojaké chápání), a kromě toho potřebu pojmenovat běžná (apelativní) označení nejrůznějších rostlin a živočichů mohou bezpečně sanovat termíny *fytoapelativa*, resp. *zooapelativa* (samozřejmě v příslušných jazykových mutacích). Terminologické slovníky, do nichž jsme nahlédli, dvojaké chápání (lexikologické vs. onomastické) nejen že nepodporují, ale o ničem takovém se ani nezmiňují.

3.1.4.2 Etonyma, tj. jména obyvatelská, národní, kmenová atd.

V případě etnonym není problém v tom, že by zde docházelo k používání příslušného termínu současně jak pro vlastní jména, tak i pro jména obecná (vzhledem k povaze denotátu to dost dobře ani není možné). „Černou ovčí“ je v rámci zkoumaných jazyků bulharský lingvistický úzus, který tato jména nevnímá jako

82 Tak, jak to provedly například Eva Mrhačová v příspěvku *Česká a polská přísloví na bázi zooapelativ* (Mrhačová 2003) nebo Snežana Popovićová a Mirjana Stevanovićová ve svém článku *Srovnání českých a srbských zooapelativních frazémů* (Popović – Stevanović 2006).

83 Dle Šćepanović jej poprvé použil P. T. Porotnikov (1972), když se zabýval uralskou zoonymií. Nahradil jím starší označení *кличка* (Šćepanović 2002: 324).

vlastní, což se projevuje i v ortografické normě (srov. čes./chorv./bulh.: *Bulhaři* – *Bugari* – *бугари*, *Češi* – *Česi* – *чехи*, *Evropané* – *Evropljani* – *европейци* apod.). Jelikož je pojmenovací funkce etnonym totožná ve všech sledovaných jazycích, bylo by jistě zajímavé podívat se, jak bulharská lingvistická věda obhájí fakt, že národy, etnika, kmeny, obyvatelé určitých území apod. a jejich jednotliví členové vlastně nejsou onymické objekty. A jestliže jejich pojmenování tedy nemá propriální charakter, znamená to snad, že má automaticky charakter apelativní? Jakým souborem sémantických rysů se pak vyznačuje kupříkladu bulharské slovo *унгарец* „Maďar“ a jak se odlišuje jeho denotát od denotátu pojmenovaného třeba *румунец* „Rumun“? Anebo jak na druhé straně česká, chorvatská či srbská lingvistická věda vysvětluje jistý rozpor v tom, že pokud vnímáme pojmenování skupin osob na základě etnické, národní či jiné podobné příslušnosti jako vlastní jména, proč analogicky nepovažujeme za vlastní jména též pojmenování skupin osob vymezených třeba na základě náboženského, filozofického nebo politického přesvědčení (křesťané, židé, buddhisté, kalvinisté, marxisté, zemanovci, demokraté, komunisté, liberálové apod.)?

V systému proprií R. Šrámka (1999) a F. Čermáka (2010) jsou etnonyma začleněna do skupiny antroponymických bionym, konkrétně mezi tzv. skupinová antroponyma⁸⁴ – oba badatelé k nim řadí rodinná jména (*Novákovci*), rodová jména (*Přemyslovci*), obyvatelská jména (*Švýcaři*, *Pražan*, *Jihočeš*) a právě etnonyma (*Slovan*, *Čech*, *Angličan*, *Finové*) (Šrámek 1999: 164, Čermák 2010: 277). Podobně klasifikuje antroponyma i chorvatský onomastik P. Šimunović (2009), nevyděljuje však tzv. skupinová antroponyma, ale přímo celou kategorii dělí na osobní jména (osobna imena), příjmení (prezimeni) a „další druhy antroponym“, k nimž řadí přezdívky (nadimci), rodinná, heraldická a rodová jména (rodovska, heraldična i dinastička imena), etnonyma a obyvatelská jména (etnonimi i etnici), pseudonymy (pseudonimi) a nakonec jména nalezců (imena nahoda) (Šimunović 2009: 191–208). Etnonymum (etnonim) je podle Šimunoviće „ime određenog etnosa, naroda, nacionalnosti: *Hrvat*, *Vlah*, *Horvaćanin* (= *gradišćanski Hrvat*)“ (tamtéž: 76), obyvatelské jméno (etnik) „ime stanovnika mjesta ili predjela: *Vukovarac*, *Metkovac*, *Zagorec*, *Ličanin*“ (tamtéž). Srbský lingvista Ranko Bugarski etnonyma definuje jako „vlastita imena naroda“ (Bugarski 2009: 200). V příručce M. Čechové a kol. jsou obyvatelská jména a etnonyma sdružená do tzv. jmen národních, kmenových a obyvatelských (Čechová a kol. 2011: 69).

Náhledem do terminologických slovníků zjišťujeme následující: Lotkův slovník samostatné heslo *etnonymum* neobsahuje, z popisu u hesla *etnonymizace* je ovšem uvedeno, že etnonyma jsou vlastní jména národů, národností, kmenů (Lotko 2000: 33). *Nový encyklopedický slovník češtiny* je rovněž jednoznačný, ale rozlišuje etnonyma od jmen obyvatelských. *Etnonymum* je „vlastní jméno kmene nebo

84 Antroponyma opisuje F. Čermák jako vlastní jména osob nebo členů skupiny (Čermák 2010: 276).

3 Vlastní jména (onyma, propria)

národa (*Češi, Slované*)“ (Pleskalová 2017d), *názvy obyvatelské* jsou pak „osobní jména motivovaná příslušností k místu (v širokém smyslu)“ (Štícha 2017); u propriálních názvů obyvatelských je upřesnění, že se jedná o obyvatele obcí, států a regionů (tamtéž – srov. výše *etnonim* a *etnik* u Šimunovice). Termín *etnonymum* se rovněž nachází ve *Slovníku toponymické terminologie pro standardizaci geografických jmen* a definován je jako „jméno etnické skupiny nebo jejího příslušníka. *Příklady*: Dánové; Hášimovci; Sámové (Laponci); Lužičtí Srbové; Japonec“ (SlovTopTerm 2013: 15). L. Manolovová i R. Simeon se v definici přesnému vyjádření spíše vyhýbají – podle první se jedná o „название на различни видове етнически общности – нации, народи, племена, родове. Например: *българин, поляк, французин* и т.н.“ (Manolova 1999: 66), podle druhého je to „ime koje označuje narodnosnu ili etničku skupinu; etnik“ (Simeon 1969: 325). Obdobně co do přesnosti a úplnosti podávané informace se k termínu stavějí slovníky cizích slov – český jej jednoznačně definuje jako „vlastní jméno národa, národnosti, kmene“ (ASCS 2001: 206, srov. též Klimeš 1994: 163), zatímco srbský a bulharský jen vágně – jako „име народа, назив припадника народа“ (Klajn – Šipka 2010: 467), resp. „народностно име“ (Milev – Nikolov – Bratkov 2000: 276).

Ž. Bojadžiev o etnonymii říká, že „изучава наименованията на племена, народи, нации, етнически групи, напр. *Latini, Anglo-Saxons, българин, Français, цоркези*“ (Bojadžiev 2007: 106), jeho chápání etnonym je tedy totožné s pojetím výše uvedených českých lingvistů, bez ohledu na ortografické zvyklosti. Naproti tomu u V. Vátova (1998) v kapitole o onomastice etnonyma i jakákoliv zmínka o nich zcela absentují, z čehož plyne, že je autor přinejmenším v bulharském jazyce za předmět onomastiky nepovažuje. V Bulharské lexikologii (Krumova-Cvetkova – Perniška et al. 2013: 462–463) autorky, vycházejíce z teorie jazykového obrazu světa, obracejí pozornost mj. na „лица според обособяване на населението по географски области или вяра“ (tamtéž: 462 – s příklady *шоп, мизиец, тракиец, добруджанец, северняк, македонец* – tamtéž),⁸⁵ ale také na „народностни имена, които са конотативно натоварени с национално виждане на отрицателни черти, свързани с определен етнос (напр. *арнаутин, турчин, циганин* и др.)“ (tamtéž: 463). První skupinu tak de facto tvoří obyvatelská jména, druhou vybraná etnonyma, která spojuje negativní stylový příznak. Z kontextu je však patrné, že všechny tyto lexémy autorky považují za součást sféry apelativní, nikoliv propriální, nejedná se u nich tudíž o etnonyma.

Z odborných publikací, z nichž jsme v této souvislosti čerpali, se problematikou charakteru etnonym podrobněji zabývá pět. Marie Čechová o nich říká: „Tato jména se v češtině chápou jako jména vlastní, protože pojmenovávají příslušníky jistého společenství lidí (národů, národností, kmenů, obyvatel téže osady nebo oblasti), kteří žijí na územích pojmenovaných vlastními jmény. V přísném smyslu jsou

85 Pokud se v citované pasáži vyskytuje kurzíva, do našeho textu ji převádíme rovněž.

však tato jména jedinečná pouze jako označení souhrnné: tak se odlišují jako jedinečné kolektivy Čechů, Němců, Hanáků, Pražanů, Šumavanů atd. Jména jednotlivých členů těchto kolektivů nejsou ale individuální, nejsou proto – přesně vzato – jmény vlastními. V češtině (a v řadě jiných jazyků) se však i jména jednotlivých příslušníků etnických skupin a míst považují za vlastní (a píšeme proto *Čechové, Pražané*, v jednotném čísle *Čech, Pražan* s velkým počátečním písmenem), zatímco v jiných jazycích (jako v ruštině, francouzštině) došlo k vyrovnání opačným: tato jména se považují za obecná, a píše se proto s počátečním písmenem malým“ (Čechová a kol. 2011: 69). Autorka tu v podstatě opakuje (a do jisté míry upřesňuje) tvrzení, které se objevuje už v akademické *Mluvnici češtiny (2)* (MČ2 1986: 348–349). Autory příslušné kapitoly jsou M. Knappová a M. Sedláček. Ke skupinovým antroponymům, pro něž je forma množného čísla základní, řadí „jména rodová (*Přemyslovci*), rodinná (*Zemanovi*), národní, kmenová a obyvatelská (*Francouzi, Hanáci, Pražané*)“ (tamtéž). Pokud se těchto jmen užívá v singularu, neznamená to, že individualizují, „nýbrž [označují] kteréhokoliv příslušníka národa, státu, rodiny atd., a tedy nejsou přísně vzato již jmény vlastními“ (tamtéž: 349). V poznámce se pak autoři zmiňují ještě o názvech příslušníků různých hnutí, stoupenců filozofických směrů, vyznavačů různých náboženství atd. „Jejich přechodnost mezi apelaativy a proprii je v češtině naznačena tím, že se píše s malým počátečním písmenem (*marxisté, smetanovci, husité, luteráni*)“ (tamtéž).

Obdobně i Petar Šimunović zdůrazňuje – ovšem z diachronního hlediska – primárnost plurálových tvarů kvůli potřebě souhrnně označit určitý kmen, etnikum apod.: „Več u praslavenskom etnonimi su izražavali »mnoštvo«, »kolektiv«, »zbornost« kao jedinku. Upotrebljavali su se u likovima množine. Imena pojedinaца obuhvaćenih dotičnim etnonimom tvorila su se u praslavenskom sufiksom *-in* (*-*inъ*) za oznaku jednine“ (Šimunović 2009: 200). Dále k singularovým tvarům poznamenává: „Etnonimi koji se rabe u singularu ne identificiraju osobu kao jedinku (što je osobina imena) nego je označuju (što je osobina imenice) kao »pripadnika dotičnog mnoštva«, »pripadnika dotičnog naselja ili kraja«, jednog od mnogih npr. Zagrepčana ili Hercegovaca, tj. ti etnici ili etnonimi u jednini dobivaju osobine naziva a ne imena, iako čuvaju u asocijativnom sadržaju neke osobine vlastitoga imena“ (tamtéž: 200–201).

Cvetanka Avramovová (2013) se ve své monografii o obyvatelských jménech v češtině a bulharštině⁸⁶ rovněž zabývala otázkou jejich povahy – věnovala tomu celou jednu kapitolu (Депроприалните номина habitatorum – съществителни собствени или нарицателни? – Avramova 2013: 15–22). V zásadě dává za pravdu názorům, podle kterých etnonyma a obyvatelská jména nemají propriální povahu, diferenci mezi plurálovým a singularovým tvarem však nezohledňuje, resp. považuje ji za specifikum české lingvistiky (v konfrontaci s bulharskou –

86 Její obsáhlá recenze viz P. Krejčí (2016b).

3 Vlastní jména (onyma, propria)

tamtéž: 19): „Ако се върнем към дефиницията на собствено име, според която то назовава единствен, уникален обект и има само деиктико-референциален характер, т.е. не изразява понятийно съдържание, трябва да признаем, че названията на народности и жители на държави, континенти, селища и др. под. не трябва да се включват в тази категория“ (tamtéž: 21). V souladu s tímto postojem je i tvrzení A. Jirsové (a Avramovová se na ně kromě jiných rovněž odvolává), že „u jmen národních a obyvatelských, u kterých se pravidelně užívá plurálních tvarů (Češi, Slované, Pražané, ale též Nečeši ap.), je jejich přiřazení k vlastním jménům dáno spíše jen tradiční grafikou (neoznačují jedince, ale kteréhokoli člena nebo naopak nečlena národa)“ (MČ2 1986: 47). Obě tvrzení z *Mluvnice češtiny* (2) se tak dostávají do jistého nesouladu, či dokonce protikladu – zatímco v části vypracované Knappovou a Sedláčkem (s. 348–349) se propriálnost přiznává plurálním tvarům etnonym a pochybnosti jsou vyjádřeny jen ohledně singulárních tvarů (jako ostatně i u Čechové nebo Šimunoviće), část vypracovaná Jirsovou (s. 47) zpochybňuje skutečnou propriálnost i plurálních forem etnonym.

Asi nejpodrobněji se tomuto problému v rámci kapitoly Medzi apelatívom a vlastným menom věnoval Vincent Blanár (1996: 42–51). Vnímá jej jako typický pro přechodné vrstvy mezi apelativy a proprii. Vlastnosti pojmenování těchto vrstev podle něho úzce souvisí s povahou onymických objektů (Blanár 1996: 43). Podle této povahy tvoří onymické objekty dvě velké skupiny: „A. jednotlivé objekty daného druhu, třídy, druhový jedinec dostává osobitné meno: *Hron, Žilina, Peter Krátky* a pod.; B. pomenávají sa hromadné (skupinové) objekty, ktoré môžu byť (1) heterogénne (nerovnorodé), napr. obyvateľské mená (*Bratislavčan, Košičan*), etnonymá (*Španiel, Francúz, Poliak*) – všetci, ale rozliční obyvatelia Bratislavy atď., všetci, ale rozliční príslušníci daného národa; (2) pomenávají sa hromadné homogénne (rovnorodé) objekty, ktoré existujú v sériách, radoch, tieto objekty sú zameniteľné a dôležitý je tu i spôsob produkcie“ (tamtéž). Pak si ovšem V. Blanár stanoví pět jasně vymezených kritérií, aby podle nich mohl zjistit, k jaké kategorii posuzovaná přechodná onyma spíše inklinují – zda k apelativům, nebo propriím. Těmi kritérii jsou:

- a) jedinečnost každého prvotního aktu nominace,
- b) spojování lexému s jedinečným (onymickým) pojmem a jednotlivým onymickým objektem, tj. nedostatek bezprostřední vazby s pojmem všeobecným (apelativním),
- c) onymická sémantika, která propria výrazně odlišuje od apelativ a jež představuje specifickou složku jejich obsahové stránky,
- d) gramatické kritérium, tj. propria na rozdíl od apelativ vykazují absenci („nedostatok“) generického singuláru či plurálu,
- e) skutečnost, že vlastní jména mnohdy vykazují specifickou hláskovou stavbu a především specifickou (propriální) slovtvorbu (tamtéž: 43–44).

Prizmatem těchto kritérií Blanár mj. posuzuje i třídu jmen obyvatelských a etnonym, přičemž otázku jejich zařazení sám charakterizuje jako jednu z nejspornějších a nejjednoduše řešených (tamtéž: 47). Jako reprezentanta „proprialistického“ nazírání cituje R. Šrámka (1981, 1994), ale s jeho názory se právě na základě výše uvedených pěti kritérií neztotožňuje (tamtéž: 48–49) – ze závěrečné tabulky problematických propriálních tříd konfrontovaných s prvními čtyřmi relevantními hledisky vyplývá, že třídy obyvatelských jmen (zvolený příklad *Žilinčan, Žilinčania*) ani etnonym (zvolený příklad *Poliak, Poliacci*) nespĺňujú z těchto hledisek žádné – V. Blanár doslova říká: „[a]k uplatníme vyššie uvedené klasifikačné kritériá, pomenovania typu *pedagogická fakulta*, obyvateľské meno *Žilinčan* a etnonymum *Poliak* sa vydeľujú z rámca vlastných mien“ (tamtéž: 50). Nakonec Blanár ještě upozorňuje, že nelze propria zkoumat jen za pomoci čistě gramatických kategorií – ty je třeba vždy používat „so zreteľom na vnútorné vzťahy propriálneho systému. Niektoré vlastnosti, ktoré sú z čisto lingvistického hľadiska externé, napr. sociálne podmienky identifikácie, sú z hľadiska vnútornej problematiky vlastných mien interne onomastické“ (tamtéž: 51).

Z uvedeného nástinu přístupů k pozoruhodné problematice charakteru jmen obyvatelských, národních, etnických, kmenových apod. z hlediska jejich příslušnosti k apelativům nebo propriím vyplývá, že tato otázka není dosud uspokojivě vyřešená a že velmi záleží na kritériích, která si pro posouzení této otázky stanovíme. V české (i slovenské) lingvistice lze narazit na přístupy, které propriálitu etnonym zpochybňují zcela (Jirsová, Blanár) navzdory pravopisným zvyklostem, a stejně tak v bulharské na přístupy, které propriálitu etnonym uznávají (Bojadžiev) bez ohledu na tamní pravopisné zvyklosti a signály.

Závěrem si dovolíme poněkud rozsáhleji, leč bezpochyby příhodně citovat ze zprávy R. Šrámka o XIII. mezinárodním onomastickém kongresu konaném v roce 1978 v Krakově. O otázce vymezení proprií vůči apelativům soudí autor článku toto: „Kdo čekal, že dané ústřední téma bude v kongresových referátech vyřešeno jednou provždy, byl zklamán. Obecnějšího ohlasu dosáhly zvláště tyto teze: Protiklad apelativum-proprium je vázán na speciální pojetí pojmu význam, které je v onomastice jiné než v apelativní lexikologii a sémantice a kterému se rozumělo různě podle příslušnosti k té či oné lingvistické škole. Protiklad je vázán na různý rozsah referenčních vztahů vlastních jmen včetně souboru funkcí odlišujících se od apelativ. Vztah apelativ k propriím je odrazem různosti pojmenovávaných objektů, jejichž výběr je závislý na společenské situaci. Zdá se, že poměr proprií a apelativ bude stále předmětem diskusí, neboť se stává proovčkou různých teoretických a metodologických názorů a škol; má proto každá z uvedených tezí své oprávnění jako součást celkové teorie onomastiky. Podle našeho mínění je podstatným znakem onoho vztahu právě jeho mnohostrannost a vázanost jednoho jevu na druhý: bez společenské pojmenovací potřeby ústící ve výběr pojmenovávaných objektů, bez jazykové báze jmen a bez specificky uplatňovaných onymických funkcí

3 Vlastní jména (onyma, propria)

a významů nelze opozici slov obecných a jmen vlastních v kategoriální rovině vůbec postřehnout. Vývoj onomastické teorie spočívá tedy spíše v hloubce poznání tohoto poměru, v odkrývání jeho typologizujících a konstitutivních složek. (...) Či-
lou diskusi vyvolaly názory E. Grodzińského, který hranici mezi apelativy a proprii vymezuje čistě logicky. Spor o tuto hranici se vyhroutil zejména v názorech na charakter etnonym a jmen obyvatelských a chrématonym (jmen věcí, např. auto *moskvič*). Nebylo dosaženo jednoty v tom, zda taková jména jsou skutečně propria, či zda jsou apelativa. S tím souvisí i grafika takových slov“ (Šrámek 1979: 174–176).

3.1.5 Toponyma

Toponyma tvoří spolu s antroponymy hlavní podtřídu onomastiky (Čermák 2010: 130) a představují nejtypičtější abionymická vlastní jména. Nejčastěji se chápou jako „vlastní jména pozemských objektů, které leží v krajině a jsou kartograficky fixovatelné v mapových dílech“ (Pleskalová 2017e). Stejnou definici uvádí i R. Šrámek, ovšem pro geonyma – toponyma považuje ve své klasifikaci za termín podřazený a kohyponymní s třídou kosmonym (Šrámek 1999: 163–164, srov. též 16). Terminologicky opačně než Šrámek strukturu abionymických vlastních jmen představuje F. Čermák, jenž třídu toponym člení na a) kosmonyma a astronyma a b) geonyma (Čermák 2010: 277).⁸⁷ V ostatních sledovaných příručkách jsou toponyma definována stručně jako místní (a pomístní) jména (Lotko 2000: 118, Čechová a kol. 2011: 70), zeměpisná jména (Bojadžiev 2007: 106, Šimunović 2009: 79), vlastní jména označující geografické objekty (Vátov 1998: 267, Manolova 1999: 180 a rovněž Šimunović 2009: 79) apod. Specifickou klasifikaci toponym nabízí Mihailo Ščepanović – od vlastní kategorie toponym, kam řadí hydronyma (názvy nejrůznějších vodních toků a ploch), drimonyma (názvy lesů), agronyma (názvy polí), speleonyma (názvy jeskyň), oronyma (názvy přírodních terénních vyvýšenin) a choronyma (názvy přirozených i administrativních oblastí), totiž odlišuje kategorii mikrotoponym, kam řadí oikonyma a jejich subkategorie (urbanonyma, agoronyma, hodonyma apod.), ale též od nich odvozená obyvatelská jména (Ščepanović je nazývá *етнимми*) a dokonce i adjektiva (kjetika, *ктетимми*) (Ščepanović 1997: 67). Toponyma v Ščepanovićově pojetí zahrnují de facto ty subkategorie, které se v české onomastice běžně označují jako anoikonyma, tj. pomístní jména. Možná by proto bylo terminologicky „čistší“, kdyby M. Ščepanović sloučil svá toponyma a mikrotoponyma do jedné kategorie toponym a v rámci ní pak rozlišil subkategorie anoikonym (v jeho pojetí *топоними*) a oikonym (v jeho pojetí *микротопоними*).

87 Domníváme se, že rozpor je způsoben rozdílným chápáním významu první části složeniny *geonymum* – u Šrámka je to „týkající se země = půdy (der Boden)“, kdežto u Čermáka „týkající se Země = tělesa (die Erde)“. Šimunovićova definice podporuje Čermákovu verzi (*geonim* = vlastito ime reljefnog objekta na Zemlji – Šimunović 2009: 76).

Ščepanovičova klasifikace má navíc ještě jeden nedostatek – alespoň co do relace s českou onomastickou terminologií: v české praxi byl totiž termín *mikrotoponymie* dříve užíván pro anoikonyma, nikoliv oikonyma (srov. Pleskalová 2017f), takže transpozice srbské (přesněji Ščepanovičovy) terminologie do českého prostředí by znamenala terminologické zmatení.

Systém toponym je poměrně bohatý a různorodý, proto se pro upřesnění charakteru toponymického denotátu užívají i další názvy: kosmonyma a astronyma (*Jupiter, Aldebaran, Orion*), choronyma (přírodní – *Balkán, Černá Hora*, administrativní – *Jihomoravský kraj, Šumadijský okruh*), oikonyma (*Mostar, Kosovska Mitrovica*), hydronyma (*Jantra, Ochridské jezero*), oronyma (*Vichren, Velebit*), hodonyma (jinak též urb[an]onyma – *Tromostovje, Zrinjevac*), event. další (srov. Čermák 2010: 277 nebo Vátov 1998: 269). Jejich referenční objekty jsou reálně existující, můžeme je geograficky, popř. astronomicky identifikovat. Vedle nich však můžeme narazit na vymyšlená, zdánlivá či fiktivní toponyma – specifické onymické jazykové znaky (Dobříková 2001: 91), výrazy, jež svou formou jako toponyma vypadají, ale která v reálném světě nemají svůj referenční (onymický) objekt. Proto bývají označována opisným způsobem tento fakt vyjadřujícím: jako nepravá toponyma (F. Čermák, J. Pleskalová), fingovaná toponyma (K. Kučera), neexistující toponyma (nepostojeící toponimi – N. Pintarićová), falešná toponyma (lažní toponimi – M. Menac-Mihalićová), vymyšlená toponyma (измислени топоними – R. Nikodinovská), pseudotoponyma (R. Šrámek, J. Pleskalová, M. Dobříková, M. Vālčanovová) nebo kvazitoponyma (F. Čermák, J. Glovňa, M. Dobříková, P. Krejčí, E. Kržišniková). Vyskytují se ponejvíce v umělecké literatuře, filmové a televizní produkci, lidové slovesnosti a samozřejmě frazeologii (planeta *Gurun*, kontinent nebo spíše ostrov *Atlantida*, ostrov *Dinotopie*, země *Mordor*, státy *Lugaš* nebo *Blitánie*, obce *Třeskoprsky* nebo *Dolní Mrduša*, řeka *Léthé*, *Hora osudu* aj.).⁸⁸ Pokud jsou kvazionyma (pseudoonyma) součástí frazeologické jednotky, jsou základním frazeotvorným komponentem (tamtéž: 92). Podle J. Matešiče jsou však onymické komponenty sémanticky klíčové pro frazém všeobecně, pokud se v něm vyskytují: „(...) izbor imena (...) nije slučajan: ime je dospjelo u frazem budući da je ono u svijesti tvoritelja izazvalo asocijaciju vezanu uz kakav konkretan denotat. U nastaloj čvrstoj vezi imenu je pripalo ključno mjesto pri obrazovanju novog značenja“ (Matešić 1992/93: 294).

88 *Gurun* je z knihy *Spadla z nebe* V. P. Borovičky zpopularizované slovenským televizním seriálem pro děti *Spadla z oblakov, Třeskoprsky* z legendárního českého dětského komiksu *Čtyřlístek* V. Němečka, *Dolní Mrduša* (chorv. *Mrduša Donja*) z tragikomedie proslavené i filmovým zpracováním *Představa Hamleta u selu Mrduša Donja* (Představení Hamleta ve vsi Dolní Mrduša) I. Brešana, *Mordor* a *Hora osudu* (angl. *Mount Doom/Amon Amarth*) z trilogie *The Lord of the Rings* (Pán prstenů) J. R. R. Tolkiena, *Dinotopie* (angl. *Dinotopia*) ze stejnojmenného románu a seriálu J. Gurneyho, *Lugaš* (angl. *Lugash*) z filmové série B. Edwardse *The Pink Panther* (Růžový panter), *Blitánie* (chorv. *Blitva*) z románu *Banket u Blitvi* (Banket v Blitánii) M. Krleži, *Atlantida* (řec. Ἀτλαντὶς νῆσος) z vyprávění řeckého filozofa Platóna, *Léthé* (řec. Λήθη) z řecké mytologie.

3 Vlastní jména (onyma, propria)

Rachim Murjasov vychází z různorodého charakteru a významu referenčních objektů toponym (např. název kontinentu na straně jedné vs. jméno malé lokality na opačném pólu), který výrazně kontrastuje třeba s antroponymy, jejichž referenční objekt je pokaždý týž – člověk, a navrhuje následující hierarchii toponym:

- a) hypertoponyma (kontinenty, zemské póly, oceány, státy),
- b) makrotoponyma (hlavní města států nebo centra významných územně-správních jednotek, velké regiony, země, oblasti, horské systémy, větší moře, řeky, ostrovy – např. Aljaška, Nevada, Texas, Sibiř, Ural, Alpy, Andy, Rýn, Amazonka, Povolží, Baleáry, Mnichov, Omsk, Londýn apod.),
- c) toponyma regionálního významu neboli regionyma (města, jež nejsou centra žádných územně-správních jednotek, menší řeky, hory, jiná sídla a oblasti – např. Miass, Sterlitamak, Wittenberg, Soluň⁸⁹ a my dodejme Krkonoše, Pirin, Sázava, Morava, Istrie apod.),
- d) mikrotoponyma (používají se v rámci určitých sídel pro označení nějakého místního toponymického elementu) (Murjasov 2013: 754).

Murjasovova hierarchizace je velmi podobná té, kterou jsme nastínili v rámci výzkumu toponymických jednotek v české, chorvatské, srbské a bulharské frazeologii – naše hierarchizace reflektovala omezené množství toponym, jež se stala součástí frazeologie toho kterého zkoumaného jazyka, přesto však obsáhla všechny Murjasovem uvedené typy. Naše hierarchizace počítá se třemi typy toponym:

- a) toponyma lokálního významu (odpovídají Murjasovovým mikrotoponymům),
- b) toponyma regionálního významu (odpovídají Murjasovovým regionymům),
- c) toponyma globálního významu (sdružují Murjasovova makrotoponyma a hypertoponyma) (Krejčí 2015b, 2017b, 2018).

3.1.6 Mytonyma

Jiným přístupem zohledňujícím existenci nejen kvazitoponym, ale kvazionym/kvaziproprií obecně, je takový, který pracuje s kategorií mytonym (angl. mythonyms; rus. мифонимы). Podle J. Ignatoviče jsou mytonyma „своеобразный сектор ономастического пространства, созданный наподобие реальной его части. В него входят имена людей, животных, растений, народов, географических и космографических объектов, различных предметов и т. д., в действительности никогда не существовавших. (...) В данную группу входят библейские легенды и античные мифы“ (Ignatovič 2012: 4). Nedostatek takto chápaného vymezení vidíme v restrikci zahrnující pouze biblickou a antickou mytologii. Je

89 Soluň, kterou Murjasov řadí k regiotoponymům, podle našeho názoru patří mezi makrotoponyma – jednak je to relativně velké město (cca 750 tis. obyvatel) a jednak je i centrem jedné z řeckých provincií (Střední Makedonie).

nelogické a nesystémové, aby vlastní jména jako například Zeus, Jupiter nebo Jehova/Jahve byla klasifikována jako mytonyma (přijmeme-li tuto specifickou kategorii onym), kdežto Thor, Šiva, Perun nebo Svarog nikoliv. Pokud ovšem vyjdeme z definice mýtů jako něčeho, co jsou „прежде всего античные, библейские и другие старинные «сказки» о сотворении мира и человека, а также рассказы о деяниях древних, по преимуществу греческих и римских богов и героев“ (Tokarev 1991: 6), pak se „operační prostor“ pro uplatnění termínu mytonyma výrazně rozšiřuje. Logičtější, tj. širší definici mytonym podává též Nikolaj Jegorov: „В широком смысле под М. понимается собствен. имя вымышленного объекта в мифах, легендах и сказках“ (Jegorov 2009). V rámci takto vymezených mytonym Jegorov provádí další členění podle jednotlivých onymických kategorií, při kterém mj. rozlišuje tzv. mytotonyma („мифотопонимы – названия зон мифологич. пространства“ – tamtéž). Jak pojetí mýtu u Tokareva (a z něho implicitně odvozená definice mytonyma), tak ani explicitní definice termínu u Jegorova nepočítají se zahrnutím vrstvy vymyšlených vlastních jmen použitých mimo oblast tradičních mýtů, legenda a pověstí, tedy v autorské literatuře, filmu, televizní tvorbě, hudbě (písňové texty) apod. Mytonymy se ve své studii *Мифонимы в системе языка* zabýval Rachim Murjasov (2015), ale analyzovaný jazykový materiál je prakticky výhradně antroponymického charakteru.

Pokud bychom tedy měli posoudit, zda se termín *mytonyma* dá nějak využít v rámci vrstvy toponymických komponentů frazémů, náš závěr je, že nejspíš ne, a to z těchto důvodů: jak jsme výše doložili, termín *mytonyma* se vztahuje na vrstvu vlastních jmen reálně neexistujících referenčních objektů, s nimiž se můžeme setkat v mýtech, legendách a pověstech, a to jak biblických a antických, tak i jednotlivých národů, etnik a kmenů. Prefixoid *myt-* je natolik zatížený tímto významem, že není možné rozšířit definici mytonym o referenční objekty stojící mimo právě vymezený zdrojový (motivační) okruh. V rámci onymických kategorií tak mytonyma představují pouze jakousi suprakategorii, jejímiž členy mohou být teoreticky jakákoliv onyma, musí ale splňovat dvě podmínky: musí se jednat o kvazionyma a musí být současně zdrojově spjatá s mýty, legendami a pověstmi. Proto termín *mytonyma* nemůže nahradit termín *kvazionyma* (nebo *pseudoonyma*), jelikož se s ním obsahově kryje jen částečně. Při analýze toponymických komponentů ve frazeologii tedy budeme pracovat s termínem *kvazitoponyma* a jen v případě, že bude analyzovaný kvazitoponymický komponent splňovat i druhou výše uvedenou podmínku, budeme jej rovněž moci označit za mytonymický.

3.2 Toponyma ve frazeologii

Jednotlivé autosémantické komponenty idiomů a frazémů jsou standardně původně apelativa. Existují ovšem také frazémy, v jejichž struktuře se vyskytuje

3 Vlastní jména (onyma, propria)

nějaké proprium. Frazémy s propriálním (onymickým) komponentem tvoří specifický frazeologický podsystem a podle typu onymického komponentu jej můžeme dále členit na několik frazeologických mikrosystémů (Dobříková 2006: 1041). Zásadní význam onymického komponentu pro frazeologickou jednotku shrnuje Mária Dobříková takto: „Ak je komponentom frazémy vlastné meno, jeho prítomnosť sa primárne pociťuje ako konkretizujúci prvok na zdôraznenie individuálnych a sémantických osobitostí frazeologickej jednotky ako celku. Toto konštatovanie platí aj v prípade, keď vlastné meno počas frazeologizácie stratí viaceré znaky propria, ako aj v prípadoch, keď ako vlastné meno vystupuje lexikálna jednotka, ktorá pred vstupom do frazémy mala charakter apelatíva“ (tamtéž: 1046). Ve druhé části svého výroku se autorka dotkla důležitosti apelativ a proprií – totiž té, že mezi oběma kategoriemi substantiv existuje vzájemná průchodnost, která je obecně platná a známá jako proces apelativizace proprií, resp. proces proprializace či onymizace apelativ.⁹⁰ Tyto procesy se nevyhýbají ani sféře frazeologie (na konkrétní případy toponym, které se staly součástí frazémů a které současně prošly takovým procesem, poukážeme později v analytické části práce). Podle Rudolfa Šrámeka je proces deproprializace u transpozice proprií do frazémů a idiomů specifický – dochází sice k silnému omezení významu, ba dokonce k eliminaci propriálního významu, tento „zvláštní druh deproprializace proprií“ však „nevede k apelativizaci typu *Švejk* > *švejk*, *Don Juan* > *donchuan*“ (Šrámek 2003: 65). Proprium ve frazému „pozbyvá to, co je pro ně podstatné – vazbu mezi propriálním objektem (osobou, místem, výrobkem...) a »jeho« vlastním jménem“ (tamtéž).

Důkladnému výzkumu propriální vrstvy ve frazeologii se v námi sledovaných jazycích věnovala již několikrát zmíněná Mária Dobříková (monografie *Vlastné meno ako komponent slovenských a bulharských frazém*, 2008, 2014), v dílčích studiích pak Dominik Raguž (1979), Jozef Mlacek (1981), Josip Matešić (1992/1993), Katarína Habovštiaková (1994), Neda Pintarićová (Pintarić 1997), Rudolf Šrámek (2003), Ivor Ripka (2003), Juraj Glovňa (2003), Ružena Žilová (2003), M. Dobříková (2002, 2005, 2006, 2007), Dimitrina Michajlovová (Michajlova 2008), Nataša Jakopová (Jakop 2014), Erika Kržišniková (Kržišnik 2018) a mnozí další. Řada badatelů se pak ve svých studiích zaměřuje na konkrétní onymickou sféru odpovídajícího frazeologického mikrosystému. Nejčastěji to bývá sféra antroponym,⁹¹

---

90 Příklady apelativizace proprií: *Watt* (příjmení osoby jménem James Watt) – *watt* (fyzikální jednotka); *Ford* (příjmení osoby jménem Henry Ford) – *ford* (značka automobilů); *Salchow* (příjmení osoby jménem Ulrich Salchow) – *salchow* (jeden z typů krasobruslařských skoků); *Plzeň* (české město) – *plzeň* (druh piva spjatého původně s plzeňskými pivovary) apod.

Příklady proprializace apelativ: *jagoda* (chorv. jahoda) – *Jagoda* (ženské jméno); *svoboda* – *Svoboda* (české příjmení); *písek* – *Písek* (české město); *rijeka* (chorv. řeka) – *Rijeka* (chorvatské město); *sandžak* (označení osmanské správní jednotky, např. Novopazarski sandžak) – *Sandžak* (region na pomezí Srbska a Černé Hory) apod.

91 Např. Mária Dobříková (2001) nebo Mira Menac-Mihalićová (Menac-Mihalić 2003/04).

v daleko menší míře toponym.⁹² To je nejspíše způsobeno i tím, že antroponyma (a z nich především osobní jména, obyvatelská jména a etnonyma) bývají součástí frazeologie častěji než toponyma. Bulharská badatelka Marijana Vitanovová k frekvenci výskytu frazémů s toponymickým komponentem říká: „Група фразеологизмов и паремий с компонентом-топонимом в количественном отношении невелика. Большинство их носит разговорный и диалектный характер“ (Vitanova 2013: 206). Celkově se pak frazémy s onymickým komponentem podílejí na frazeologii asi 2% (Kučeševa 2008: 81, cit. dle Ignatovič 2012: 3), v rámci frazémů s onymickým komponentem by pak podíl těch s komponentem toponymickým mohl být přibližně třetinový (E. Kržišniková dospěla na materiálu slovinského jazyka k podílu 34,8% – Kržišnik 2018: 29). Výzkumu a analýze toponymického materiálu v námi sledovaných jazycích dosud nebyla věnována patřičná pozornost. Kromě našeho skromného příspěví (Krejčí 2015b, 2017a, 2017b, 2018, 2019) se touto oblastí zabývali především Čech Karel Kučera (1974 – na českém jazykovém materiálu), Srb Egon Fekete (1996⁹³ – na srbochorvatském jazykovém materiálu), Bulharka Marinela Mladenovová (roz. Vălčanovová) (Vălčanova 2001 – srovnávací aspekt na slovanském jazykovém materiálu), chorvatsko-polská dvojice Ivana Vidović Boltová a Joanna Szerszunowiczová (Vidović Bolt – Szerszunowicz 2008 – srovnávací aspekt na chorvatském jazykovém materiálu s polskými sémantickými ekvivalenty), Chorvatky Mira Menac-Mihalićová (Menac-Mihalić 2010 – nářeční aspekt na chorvatském jazykovém materiálu) a Ana Vasungová (Vasung 2012 – srovnávací aspekt na chorvatském a bulharském jazykovém materiálu), již citovaná Marijana Vitanovová (2013 – mj. i nářeční aspekt na bulharském jazykovém materiálu) a zčásti i Makedonka Radica Nikodinovská (Nikodinovska 2018 – srovnávací aspekt na makedonském a italském jazykovém materiálu).

Egon Fekete (1996) ve své studii provedl klasifikaci toponymických komponentů ve frazémech srbského jazyka na základě jejich funkce. Podle toho rozlišil toponymické komponenty:

1. s funkcí pojmenovací (називна функција),
2. v elipsoidních konstrukcích (елипсоидне конструкције),
3. v přirovnáních (поредбене конструкције),
4. v paremiologických útvarech (пословице, афоризми, сентенције, крилатице...).

Do první skupiny zařadil toponyma, která primárně pojmenovávají nějakou geografickou lokalitu, mohou však mít i transformovanou sémantiku nebo ironický či jiný stylistický příznak. Taková toponyma fungují jak v nefrazeologickém

92 Řada autorů frazeologických prací sice podle názvu slibuje též analýzu frazémů se zoonymickým komponentem, ale jak jsme vysvětlili v části 3, podkapitole 3.1.4.1 Zoonyma a fytonyma..., jedná se téměř vždy o výzkum zooapelativ jako frazeologických komponentů, nikoliv zoonym.

93 Článek byl ovšem prezentován už na VII. jugoslávské onomastické konferenci v Prištině v roce 1987 (Fekete 1996: 23).

3 Vlastní jména (onyma, propria)

kontextu, tak i jako součást frazémů. Туріcky *Содома и Гомора* „разврат, поквареност“, *Муртеница* „веома забачено, ником не познато, безначајно, провинцијско место“, *Тунгузија* „далека, скоро не позната земља“ nebo *земља Дембелија* „име измишљене земље, у којој се не мора ништа радити, где »тече мед и млеко«“ (Fekete 1996: 24).

Za toponymické komponenty budeme v této práci považovat ty, které pojmenovávají nějaký pozemský geografický objekt (viz definice toponym u Pleskalová 2017e). Kosmonyma nebo astronyma tedy v souladu s touto definicí ponecháme pro účely této práce stranou.